

نقش پنهان سازمان سیا در هنر عرب^۱

سلطان سعود القاسمی^۲

مترجم: میلاد سیاح

به دنبال فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، کسانی نقش پنهان سازمان سیا در استفاده از هنر برای اهداف سیاسی در دوران جنگ سرد را آشکار کردند. سیاستی معروف به «قلاده بلند»^۳، به منظور هنرنمایی خلاقیت فردی هنرمندان آمریکایی همچون جکسون پالاک، رابرت مادرول و مارک روتکو در مقابل سیاست‌های هنری سخت‌گیرانه شوروی به وجود آمد. دولت آمریکا قصد داشت از قدرتِ نرم هنر مدرن آمریکایی برای مبارزه با کمونیسم استفاده کند. یکی از موثرترین این اقدامات، «کنگره آزادی فرهنگی»^۴ بود که بودجهٔ چندین پروژهٔ فرهنگی را تامین کرد. یکی از این نمایشگاه‌ها «نقاشی آمریکای نو»^۵ بود که در اواخر ۱۹۵۰ در سراسر اروپا برگزار شد.

تردیدها نسبت به پخش، تامین و افزایش ناگهانی بودجهٔ جنبش‌های هنری آمریکا مثل اکسپرسیونیسم انتزاعی، مکس کوزلوف^۶ منتقد آمریکایی را واداشت تا این موضوع را در ۱۹۷۳ در مقاله‌ای با عنوان «شکلی از یک پروپاگاندای سخاوتمندانه»^۷ پی بگیرد. در حالی که اطلاعات زیادی در مورد بودجه سازمان سیا برای حمایت از هنر آمریکایی در طول جنگ سرد وجود دارد، اما به ندرت دربارهٔ حمایت این سازمان از هنر عربی در همان دوران بحثی به میان آمده است.

هیوف ویلفورد^۸ در کتاب خود با عنوان «بازی بزرگ آمریکا؛ عرب‌شناسان پنهان سازمان سیا و شکل‌گیری خاورمیانه مدرن»^۹ که در سال ۲۰۱۳ منتشر شد، گستردگی روابط آژانس جاسوسی و یک سازمان مدافع عرب معروف به «دوستان آمریکایی خاورمیانه (AFME)»^{۱۰} را اثبات می‌کند. یکی از بیست و چهار آمریکایی که در سال ۱۹۵۱ پایه‌گذار این بنیاد (AFME) بود، کرمیت روزولت جی آر^{۱۱} افسر ارشد سازمان سیا بود که نقشی برجسته در کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ با پشتیبانی سازمان سیا برعهده داشت؛ کودتایی که با هدف براندازی محمد مصدق، نخست وزیر دموکراتیک ایران انجام شد.

بر اساس نخستین گزارش سالانه «کنگره آزادی فرهنگی»، گرچه اهداف این بنیاد فرهنگی هنری عمدتاً داخلی بوده، اما برای ساخت نگاه جدیدی نسبت به خاورمیانه در افکار عمومی آمریکا تلاش می‌کرد. ویلفورد در کتاب‌اش اشاره می‌کند که چگونه در زمان جنگ اعراب و اسرائیل، کرمیت روزولت برای مقابله با نفوذ لابی‌های

صهیونیستی در سیاست خارجی آمریکا و گسترش روابط اعراب و آمریکا و تقویت روابط فرهنگی بودجه سازمان سیا را به AFME وصل کرد.

AFME با کمک این منابع مالی توانست فعالیت‌های فرهنگی و تجاری خود را گسترش دهد. اقداماتی مثل تامین بورسیه دانشجویان، برگزاری سخنرانی‌ها و ارتقای روابط دیپلماتیک و فرهنگی را بر عهده گرفت. کمی بعد، دپارتمان روابط بین فرهنگی را تاسیس کرد که بر بودجه نمایشگاه‌های هنری نظارت داشت و هنرمندان عرب و آمریکایی از آن بازدید می‌کردند.

در سال ۱۹۵۴، AFME یک تور بزرگ نمایشگاهی در آمریکا ترتیب داد. بیست و یک نقاشی و طراحی، هفت مجسمه و چند سخنرانی و ویدئو از هنرمند مشهور عراقی، جواد سلیم^{۱۲} در موزه پورتلند^{۱۳}، گالری «دی‌براکس»^{۱۴} در فیلادلفیا، گالری «خیابان بلفیلد»^{۱۵} در پیتسبرگ و یک مرکز فرهنگی در شیکاگو به نمایش گذاشته شد. این تور با نمایشگاهی در محل جدید AFME به نام خانه خاورمیانه^{۱۶} در نیویورک به اتمام رسید (این نهاد هنری در نهایت در سال ۱۹۵۸ به واشنگتن انتقال یافت). سلیم در آمریکا تعدادی از آثارش را فروخت و تابلویی با عنوان «زن با هندوانه» به خانه خاورمیانه اهدا کرد.

در سال ۱۹۵۵ AFME چهار نمایشگاه دیگر از هنرمندانی از خاورمیانه نظیر فتاح مدرس از سوریه، جیرار پالامودیان و صلاح طاهر (بعدها رئیس موزه هنر مدرن مصر شد) از مصر ترتیب داد. هنرمندان ایرانی، ترک و پاکستانی نیز از حمایت این سازمان برخوردار شدند.

بین سال‌های ۱۹۵۷-۱۹۵۸، AFME نمایشگاهی از هنرمندان پاکستانی را در بغداد و تهران برگزار کرد که به نظر می‌رسید تلاشی برای بهبود روابط متحدین منطقه‌ای آمریکا بود. این نهاد در سال‌های ۱۹۶۲-۱۹۶۳ بسیار فعال بود و کمک زیادی به برنامه‌ریزی نمایشگاه‌های مورد توجه در گالری‌های نیویورک، میناپلیس، اوانستون، سن فرانسیسکو، اسپوکان و پیتسبرگ کرد.

در سال ۱۹۶۵ نمایشگاه‌هایی از لطیف العنی عکاس عراقی، نقاشی‌هایی از جلال غربی از تونس، قلم‌زنی‌هایی از محمد عمر خلیل و حسین بداوی عمر از سودان و هم زمان آثار سفالگری نصیف ایشاغ جورج، مورد حمایت مالی این نهاد قرار گرفتند. این نهاد سال بعد نمایشگاهی از آثار هنرمند زن عراقی، و داد العضاوی الاورفالی و هموطن او فیک حسن را در خانه خاورمیانه برگزار کرد.

چندین نمایشگاه دیگر از هنرمندان سوری، لوآی کایلی و ممدوح کشلان مورد حمایت مالی این نهاد بودند اما نکته قابل تامل این که این کمک‌ها جایی ثبت نشده‌اند. برای مثال در گزارش سالانه AFME در ۱۹۶۷، نوشته شده که نمایشگاهی از نقاش برجسته عراقی و هفت هنرمند دیگر تامین بودجه شده‌اند اما هیچ نامی از این هنرمندان برده نشده است.

جذابیت این نمایشگاه‌ها به گونه‌ای بود که جمع زیادی از نویسندگان، روشنفکران، افراد مشهور، سیاستمداران و سفیرانی از مصر، لیبی و عربستان سعودی را به خود جلب می‌کرد. باید اشاره کرد که این هنرمندان هیچ‌گونه آگاهی نسبت به حمایت‌های سازمان سیا در نمایشگاه‌هایشان نداشتند. مشخص نیست سازمان سیا چه مقدار پول صرف حمایت از این نهاد فرهنگی کرده است. البته بعضی از این بودجه‌ها از منابع رسمی مختلفی مثل غول نفتی سعودی «آرامکو» (با گردش مالی سالانه ۴,۴ میلیون دلار) می‌آمد.

در سال ۱۹۶۷ روزنامه نیویورک تایمز در مقاله‌ای آشکار کرد که تامین بودجه AFME از سوی سازمان سیا ضربه‌ای مهلک به این نهاد فرهنگی بوده است. اما حمایت دولت آمریکا از هنر عرب تا به امروز زیر نظر «امور فرهنگی و آموزشی بیرو»^{۱۷} ادامه دارد، اگرچه هدف‌های آن به طور کلی تغییر یافته است.

اخیرا مطالعه‌ای توسط موسسه رند^{۱۸} با عنوان «هنرمندان و قیام‌های عرب»^{۱۹} انجام گرفت که اشاره می‌کند، دو دولت قبلی آمریکا متوجه شده‌اند که چگونه توسعه فرهنگی می‌تواند در به دست آوردن اهداف و سیاست‌های بلند مدت دولت آمریکا برای مقابله با افراط‌گرایی، افزایش دموکراسی و اصلاحات در منطقه نقش مهمی بازی کند.

در دهه ۱۹۷۰ AFME نام خود را به به امید است^{۲۰} تغییر داد، اما در دو دهه حضور خود با نام AFME، نقش به سزایی در هنرنمایی هنر عرب به مخاطب آمریکایی داشت. بعضی از هنرمندان تحت حمایت این سازمان مثل جواد سلیم در سال ۱۹۵۹ یادمانی برای آزادی در بغداد طراحی کرد که بعدها نقش موثری در جنبش‌های معاصر کشورهای عربی و منطقه‌ای داشت.

به علاوه، بر کسی پوشیده نیست که بیشتر نمایشگاه‌هایی که مورد حمایت مالی قرار می‌گرفتند برای ذائقه مخاطب آمریکایی هدف‌گذاری شده بودند. می‌توان گفت که نمایش آثار هنرمندان مدرن عرب به منظور ایجاد و تقویت حلقه‌های فرهنگی به نوعی یک پروپاگاندای سخاوتمندانه آمریکایی را به نمایش می‌گذاشت.

امروز ما شاهد رشد فزایندهٔ برگزاری نمایشگاه‌های مهمی مثل بنیاد هنری بارجیل^{۲۱} در دانشگاه ییل، موزه هنر هسل^{۲۲} و مرکز هنری کاتزن^{۲۳} واقع در دانشگاه آمریکا هستیم. این نمایشگاه‌ها هنر عرب را تقویت می‌کنند و برای مخاطب آمریکایی نشان می‌دهند، اما این بار نه به کمک سازمان سیا بلکه خود جهان عرب از آن‌ها حمایت مالی می‌کند.

---

^۱عنوان اصلی مقاله: HOW THE CIA SECRETLY FUNDED ARAB ART TO FIGHT COMMUNISM

^۲ Sultan Sooud Al-Qassemi

^۳ long leash

^۴ Congress for Cultural Freedom

^۵ The New American Painting

^۶ Max Kozloff

^۷ a form of benevolent propaganda

^۸ Hugh Wilford

^۹ *America's Great Game: The CIA's Secret Arabists and the Shaping of the Modern Middle East*

^{۱۰} American Friends of the Middle East

^{۱۱} Kermit Roosevelt Jr

^{۱۲} Jewad Selim

^{۱۳} L. D. M. Sweat Museum

^{۱۴} de Braux Gallery

^{۱۵} Bellefield Avenue Gallery

^{۱۶} Middle East House

^{۱۷} Bureau of Educational and Cultural Affairs

^{۱۸} RAND Corporation

^{۱۹} Artists and the Arab Uprisings

^{۲۰} AMIDEAST

^{۲۱} Barjeel Art Foundation

^{۲۲} Hessel Museum of Art

^{۲۳} Katzen Arts Center

منبع: مجله نیوزویک www.newsweek.com